

SOTAUHRITUTKIMUS MEILLÄ JA MUUALLA

Lars Westerlund

Helsingin yliopiston
Historia-aineiden Globaali, kriisi ja historia -metodikurssin esitelmä 26.4.2010

Esitelmäni aihe on sotasurmatutkimus meillä ja muualla, ja kuvaan ensimmäiseksi hieman otsikon taustoja. Suomessa on viimeisen kahdentoista vuoden aikana valtioneuvoston kanslian toimeksiannosta toteutettu useita laajahkoja sotasurmia ja sodan uhreja koskevia dokumentaatio- ja tutkimushankkeita. Sanaparilla ”sotauhritutkimus meillä” tarkoitan erityisesti näitä hankkeita, joskin Suomessa on koko sodanjälkeisenä kautena harjoitettu runsaasti myös muuta sotauhrien dokumentaatio- ja tutkimustoimintaa. Sanalla ”muualla” tarkoitan yleisesti ulkomailla harjoitettua vastaavaa toimintaa. Minulla ei tosin ole mitään kovin yksityiskohtaista ja kattavaa tietoa ulkomailla toteutetuista dokumentaatio- ja tutkimushankkeista. Tilanne on pikemminkin se, että tunnen varsin hyvin ainoastaan ne hankkeet, joihin olen henkilökohtaisesti osallistunut. Kun näiden hankkeiden puitteissa on usein ollut tarkoituksenmukaista asioida myös ulkomaalaisten tahojen ja tutkijoiden kanssa, olen vähitellen saanut sekä laajahkon kansainvälisen yhteysverkoston että jonkinlaisen kuvan alasta ulkomaillakin.

Tyhjentävää ja perusteellista katsausta maailmassa toteutetusta sotauhritutkimuksesta en siis pysty välittämään – tosin en usko että joku muukaan tutkija tähän pystyisi. Sen sijaan painotan sitä, miten koen myös ulkomailla toteutetun sotauhrien dokumentaatio- ja tutkimustyön arvokkaaksi ja sitä, kuinka tärkeää ja mielekäästä meidän suomalaisten on pyrkiä solmimaan yhteyksiä ulkomaalaisiin tahoihin ja tutkijoihin toimiaksemme yhteistyössä heidän kanssaan. Tällaiset kansainväliset yhteydet edistävät omaa toimintaamme merkittävällä tavalla vaikutteiden, ajatusten ja tietojen vaihdon muodossa. Lisäksi on hyvin luontevaa painottaa kansainvälisiä näkökohtia sotauhritutkimuksessakin, sillä kaikilla sodilla, sisällissotia myöten, on aina kansainvälisiä ulottuvuuksia.

SOTAUHRIT JA -SURMAT

Mitä ovat sotauhri ja -surma?

Aluksi on hyvä pohtia käsitteitä sotauhri ja sotasurma ja kysyä mitä ne tarkoittavat ?

Pääryhmät. Sotauhrit voidaan luontevasti jakaa kolmeen pääryhmään: 1) sotatoimien johdosta suoranaisesti kuolleet, 2) sodankäynnin välillisenä seurauksena kuolleet ja 3) sodankäynnistä tavalla tai toisella kärsineet, joskin henkiin jääneet henkilöt.

Sotatoimien johdosta suoranaisesti kuolleet ovat taistelukentällä kaatuneet ja menehtyneet, taistelutoimien yhteydessä tahallisesti tai tahattomasti kuolleet, ilmapommitusten uhrit ja yleensä sotilaallisen väkivallan surmaamat henkilöt.

Sodankäynnin välillisenä seurauksen kuolleet muodostavat kirjavan ryhmän. Siihen kuuluvat sotasaartojen ja aiheutetun nälän vuoksi kuolleet, leireillä kuolleet, uuvuttavan pakkotyön uhrit ja karuihin paikkoihin karkotettujen kuolintapaukset. Tähän ryhmään saattavat kuulua myös henkilöt, jotka kuolevat varsin passiivisten seikkojen vaikutuksesta. Esimerkkinä tällaisista ovat henkilöt, jotka haaksirikkoutuvat sota-aikana sammutettujen majakoiden seurauksena.

Henkiin jääneet sotauhrit muodostavat vielä kirjavamman henkilöryhmän. Siihen kuuluvat varsinkin sotatoimien johdosta vammautuneet henkilöt, elättäjänsä menettäneet henkilöt, evakoidut, karkotetut, omaisuutensa ja entisen asemansa menettäneet, internoidut, sotilaiden raiskaamat naiset jne. Suomessa tällaisia sotauhreja ovat mm. sotalesket, sotaorvot, sotainvalidit, sotalapset, neuvostopartisaanien iskuja kokeneet ja karjankuljettajat. Näihin ryhmiin kuului yli 100 000 henkilöä. Lisäksi ovat Karjalan, Sallan, Petsamon, Hangon ja Porkkalan evakot, joita yhteensä oli noin 400 000.

Määritelmiä. Riippuen näkökulmasta ja tavoitteesta päädytään sotauhrien ja -surmien eri määritelmiin ja rajoituksiin. Tällaisia enemmän tai vähemmän tiedostettuja määritelmiä käyttävät etupäässä kolme eri taho: tutkijat, sotauhrien muiston vaalijat ja heidän edunvalvojansa.

Tutkija lienee useimmiten kiinnostunut luokituksesta, selittävästä ominaisuuksista ja yleiskuvasta. Sotasurmaprojektin laajassa tallennustyössä kymmenen vuotta sitten määriteltiin sotasurma sotaoloissa surmansa saaneeksi henkilöksi eli

nimitietojärjestelmään vietiin ainoastaan henkilöt, joiden menehtyminen oleellisella tavalla johtui sodankäynnistä. Käytännön tallennustyössä kohdattiin monta luokituspulmaa. Esimerkkinä tästä ovat välittömästi tai jonkin aikaa sotatoimien tai vankeuden jälkeen kuolleet. Koska useita satoja leireiltä vapautuneita punaisia kuoli verrattain pian vapautuksensa jälkeen, sovellettiin vuoden takarajaa. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että henkilö, joka kuoli vuoden sisällä joko vuoden 1918 sodan päättymisen tai vapautuksensa jälkeen sota-aikana hankitun taudin tai vamman seurauksiin, vietiin nimitietojärjestelmään. Joskus oli myös hankalaa tietää, liittyikö jokin surma sodankäyntiin vai ei. Esimerkkinä voin mainita miehen, jonka sala-ampuja kevättalvella 1918 tappoi nuolella punaisen rintaman takana. Joissakin kortinpeluu- ja juoppoporukoissa saatettiin käyttää silloin tällöin kättä pitempää kuolettavin seurauksin. Esiintyi myös tapauksia, että joku henkilö katosi vuonna 1918 tietymättömiin ilman selviä merkkejä siitä, että tapahtuma olisi liittynyt sodankäyntiin.

Sotauhrien muiston vaalijat koostuvat sotaveteraanijärjestöistä, asevelikilloista ja sodan perinneyhdistyksistä sekä omaisten etuja edustavista järjestöistä ja kansalaispiireistä. Näiden tahojen toiminnassa korostuvat sotavainajien kunnioittaminen ja muiden sotauhrien aatteellinen kannattaminen. Näistä syistä muiston vaalimisessa saattaa esiintyä tunnepitoisuutta, moralisointia ja vanhoillista yksioikoisuutta. Tämä ilmenee siten, että sotauhrit käytännössä, joskin eivät välttämättä, julistaen jaetaan hyväksyttäviin ja halveksuttaviin tapauksiin. Hyvin usein näillä tahoilla on jonkinlainen tietty ihannekuva sotauhreiksi suhteessa tai toisessa joutuneista, ja ne uhrit, jotka eivät sovi tähän näkemykseen, sysätään pois mielestä tai marginalisoidaan.

Myös sotauhrien taloudellisten etujen valvojat on merkittävä toimijaryhmä. Sekä Suomessa että muualla on eräille sodankäynnistä kärsineille järjestetty julkisoikeudellisia eläke-, sosiaalivakuutus- tai korvausjärjestelmiä ja viranomaisten laatimissa säännöissä on säädetty hyvin tarkkaan etujen nauttimisen muodolliset perusteet. Edunsaajat, etujen hakijat ja heidän järjestönsä painottavat puolestaan

henkilökohtaisia kärsimyksiä, vaivoja ja traumaattisia kokemuksia ja peräävät hyvitystä. Esimerkiksi vuoden 1918 sodan jälkeen luotiin valkoisen puolen vammautuneille hyvin kattava korvaus- ja eläkejärjestelmä, kun taas punainvalideille jäi ainoastaan köyhäinapu. Vuonna 1943 perustettiin vaatimaton eläkejärjestelmä vielä elossa oleville punaleskille tilanteessa, kun muut hallituspuolueet tarvitsivat sosiaalidemokraattien tuen sotapolitiikalle. Talvi- ja jatkosodan aikana luotiin taas jokseenkin hyvä korvaus- ja eläkejärjestelmä sotainvalideille, sotaleskille, sotaorvoille.

Sotauhreja koskeva tutkimus Suomessa nojaa hyvin paljon näiden kolmen toimijan käyttämiin määritelmiin ja näkökulmasta ja käyttötarpeesta riippuen siinä käytetään joko uhriryhmien historiallisia tai sosiaalipoliittisia luokituksia.

Tutkimus

Seuraavaksi tarkastelen erityisesti sotauhreja ja -surmia koskevaa tutkimustoimintaa. Varsinkin yleisesikuntaupseerit sekä historioitsijat, väestö- ja valtiotieteilijät sekä sosiologit ovat jo useiden vuosisatojen aikana tutkineet sotasurmia ja -uhreja. Viime vuosikymmeninä myös kansatieteilijät ovat yhä laajemmin kiinnittäneet huomiota sotauhreja koskevaan muistitietoon. Lisäksi naistutkijoiden piireissä on viime vuosikymmeninä esiintynyt kiinnostusta tarkastella sotauhreja erityisesti sukupuolen näkökulmasta.

Eri ryhmien aiheen käsittelytavassa on usein eroja. Upseerit ja sotilastahojen mielenkiinto kohdistuu etupäässä oman puolen ja vastustajan varsinaisella taistelukentällä kärsimiin tappioihin sekä niiden yhteyteen sotilastoimiin ja sovellettuun taktiikkaan. Historioitsijoiden ja sosiaalitieteilijöiden näkökulma on puolestaan yleensä ollut laajempi. Heidän pyrkimyksensä on näet ollut selvittää myös sodankäynnin välilliset ja seurannaiset surmaluvut ja -olosuhteet sekä uhriryhmiksi valikoituminen. Kansatieteilijöiden näkökulma taas on sotauhreiksi itsensä kokeneiden tai nähneiden henkilöiden kokemuksissa ja mentaalisisä tiedostamisessa.

Sotien lukumäärät ja uhriryhmien peruspiirteet

Laajan näkökulman sotauhritutkimuksia lienee tehty 1800-luvulta lähtien. Paitsi surmalukujen suuruutta on samalla usein kosketeltu sodankäyntiin liittyviä kehitystrendejä. Täten on pohdittu sitä, missä määrin sodat ovat lisääntyneet tai vähentyneet, kuinka sotasurmien esiintyvyys on laajentunut tai vaihdellut ja mahdollisten toistuvien sotakausien rytmejä.¹

Monella lienee käsitys, että ihmislaji on sotinut syntymisestään lähtien ja että satureita on aina ollut. Näin asian laita ei kuitenkaan ole, sillä arkeologisten tutkimusten perusteella ensimmäiset sodat käytiin vasta noin 3 600 ennen ajanlaskumme alkua. Koska ihmislaji on ollut olemassa noin 100 miljoona vuotta, on ihminen täten ollut soturi ainoastaan kuuden viimeisen prosentin ajan olemassaolostaan.² Sotiminen liittyy täten ihmislajin tiettyyn tai tiettyihin kehitysvaiheisiin.

Yhdysvaltalainen tutkija *Francis A. Beer* on arvioinut, että maailmanhistoriassa on käyty noin 14 000 sotaa, näistä noin 3 500 isoa sotaa ja noin 11 500 pienempää sotaa. Näissä sodissa kuoli noin miljardi soturia taistelukentällä (direct battle losses) ja välillisesti tautien ja nälänhädän (through famine epidemics) johdosta noin 2,5 miljardia.³ Koska ihmisiä on yhteensä ollut noin 80 miljardia, on täten runsaat neljä prosenttia eli vähemmän kuin 20. osa kuollut joko suoranaisesti tai välillisesti sodankäynnistä. Vaikka sodat ovat aiheuttaneet suunnattomasti tuhoja ja kärsimyksiä, joukkokuolemaa ja aineellista tuhoa, on ihminen täten lajina melko hyvin kestänyt sodat kuolematta sukupuuttoon. Selityksenä tähän on, että ihminen kaikista

---

¹ Dumas-Vedel 1923, A Comparative Study of World War Casualties from gas and other weapons 1928, Was Wir von Weltkrieg nicht wissen 1938, Sorokin 1941, Klingberg 1945, Army Battle Casualties and Nonbattle Deaths in World War II 1946, Richardson 1960, Esposito 1964, Denton 1968, 182-195, Uralanis 1971, Nash 1976, Levy 1983, Wright 1983, Vuorenmaa 1984, 14-17, Dervey 1985, Dupuy-Dupuy 1986, Dupuy 1993, 318-328, Thompson 1988, Eckhardt 1989, 89-98, Gabriel 1990, Ahlström-Nordquist 1991, Paananen-Anderson 1993, 1205-1225, Dunnigan-Nofi 1994, Wells 1996, Turpeinen 1999, 71-77

² Uhle-Wettler 1993, 2885-2895, Gabriel-Metz 1994, 527-536

³ Beer 1974

tuhoamistoimistaan huolimatta on ollut viljelijä, rakentaja ja inhimillisen yhteistoiminnan luoja.

On ilmeistä, että 1900-luku oli ihmiskunnan vertaamattoman verisin vuosisata, sillä tämän vuosisadan välittömiä ja välillisiä sotauhreja lienee vajaat 200 miljoonaa. Yhdysvaltalaisen *Melvin Smallin* ja *J. David Singerin* tutkimuksen mukaan käytiin vuosina 1816-1980 ainakin 674 sotaa. Näistä runsaat kaksi kolmasosaa oli maiden välisiä sotia ja vajaa kolmannes sisällissotia.⁴ Beerin tutkimuksen mukaan on suursotien alkuperä 1 250 tapauksessa eli 36 %:ssa ollut Eurooppa, joiden maat myös ovat osallistuneet noin 42 %:in kaikista sodista. Yhdysvaltalaisen tutkijan *Gil Eliottin* esittämän erittelyn mukaan 1900-luvun kuuden ensimmäisen vuosikymmenen sotauhreista oli siviilejä 61 % ja sotilaita 39 %. Sotilaista kuitenkin ainoastaan viidesosa kuoli varsinaisissa taisteluissa.⁵ Elliottin lukujen perusteella ilmenee havainnollisesti ja määrällisesti se tosin muutenkin ilmiselvä seikka, että sotauhritutkimuksen kohdekenttä on huomattavasti laajempi kuin pelkästään armeijoiden ja sotilaiden henkilötappiot.

Eri vuosisatojen sodista lienee koko maailmassa julkaistu yhteensä vähintään useita kymmeniä tuhansia ellei jopa satojatuhansia kirjoja. Joka tapauksessa kirjojen, kirjoitusten ja muiden esitysten lukumäärä on niin suunnaton, että sen tarkempi hahmottaminen onnistunee vasta tulevaisuudessa, kun todennäköisesti kehitellään tähän tehtävään sopivia bibliografisten tietojen käsittelysovelluksia. Niitä odotellessa näppäriä ja käyttökelpoisia hakuteoksia tappiotilastoista ovat mm. brittiläisen tutkijan *John Ellisin* *The World War II Databook* sekä yhdysvaltalaisen tutkijoiden *Rudolph J. Rummelin* teos *Statistics of Democide* ja *Micheal Clodfelterin* käsikirja *Warfare and Armed Conflicts*, joka kattaa ajanjakson 1500-luvulta nykyaikaan.⁶ Internetistä löytyy myös suuri määrä erilaisia tappiotilastoja.

---

⁴ Small-Singer 1972, Small-Singer 1982

⁵ Elliott 1972

⁶ Ellis 1993, Rummel 1998, Clodfelter 2002

Sotasurmatietokannat

Viimeisen kymmenen vuoden aikana on useissa maissa rakennettu sota- ja vainouhreja koskevia sähköisiä nimitiedostoja, jotka on myös laitettu nettiin.⁷ Tämän on mahdollistanut yhä laajemmalle levinnyt ja suhteellisen halpa tietoteknologia, mutta myös yleisön nettiyhteyksien laajentaminen, joka on puolestaan luonut suhteellisen laajat käyttäjien markkinat. Muut myötävaikuttavat tekijät ovat arkistojen parempi saatavuus, arkistojen järjestämisen laadun parantuminen ja tutkimiseen liittyvän infrastruktuurin kehitys sekä tutkijakunnan ja alan harrastajien merkittävä määrällinen kasvu.

Tänä päivänä kaikki sotasurmia ja -uhreja koskeva tutkimus tukeutuu sähköisiin nimitiedostoihin. Tähän liittyy tosin säännönmukaisesti joukko erilaisia vaikeuksia ja haasteita, sillä sotasurmatiedostot on melkein poikkeuksetta laadittu muita tarkoitusperiä varten eikä niinkään ainakaan lähtökohtaisesti muotoiltu tutkimuksen apuvälineiksi. Sotasurmatiedostojen laatijat pyrkivät hyvin usein vaalimaan sotavainajien muistoa ja kunnioittamaan muiden sodankäynnistä kärsineiden uhrauksia. Näistä syistä sotasurmatietokannat ovat taipuvaisia heijastamaan laatijoidensa kansallisesti yksioikoisia arvoja, puolueellisia asenteita ja etnokeskeisiä näkemyksiä. Sotasurmatietokannat ovat täten luonteeltaan laajalti tarkoituksenhakuisia sähköisiä epitafeja ja sähkötietoajan muiston rituaalien välikappaleita.

Näistä haitoista, rasituksista ja rajoituksista huolimatta sotauhreja koskeva tutkimus voi hyödyntää sotasurmatietokantoja, sillä niihin sisältyy melkein poikkeuksetta hyvin laajaa ja periaatteessa tarkistettua tapahtumien ja muistamisen dokumentointia. Sota- ja vainouhreja käsittävien nimitiedostot tarjoavat käyttäjille tietoja helposti saatavassa ja käytettävässä muodossa. Nimitiedostojen perustajille ja ylläpitäjille nämä nimitiedostot ovatkin toimivia keinoja lähihistorian repivien ja traumaattisten tapahtumien työstämiseen ja käsittelemiseen. Tilanne sotasurmatutkimuksen näkökulmasta ei ole ihanteellinen. Ratkaisu ei kuitenkaan ole

---

⁷ Westerlund 2008, 59-69

sotasurmatietokantojen hylkääminen, vaan tavoitteena tulisi pikemmin olla niiden laadun ja luotettavuuden varmistaminen ja kehittäminen.

Tähän liittyen on myös paikallaan tähdentää, että sotauhrien sähköisten nimitiedostojen laatiminen ei ole läheskään ainoa keino käsitellä historiallisia väkivaltatapahtumia, joita voidaan luontevasti lähestyä monesta näkökulmasta ja monin muin keinoin. Varsinkin Saksassa näillä piireillä on jo yli 60-vuotinen kokemus menneisyyden tuskallisten tapahtumien kohtaamisesta ja selvittämisestä. Tätä kutsutaan saksankielisellä sanalla *Vergangenheitsbewältigung*, joka tarkoittaa menetelmiä väkivaltaisen menneisyyden ja traumojen sekä kulttuuristen haavojen hallitsemiseksi ja parantamiseksi. Myös useissa muissa väkivaltaista historiaa omaavissa maissa on vastaavia puhdistusriittejä pantu toimeen suuremmalla tai pienemmällä voimaperäisyydellä.

Jatkossa keskityn kuitenkin nimenomaan sähköisten sotasurmatiedostojen avulla toteutettuun tutkimustoimintaan.

SUOMI

Suomessa on toteutettu sotauhritutkimusta vuoden 1918 sodasta lähtien. Silloin jo sodan vielä riehussa ja heti sen jälkeen vuonna 1919 ryhtyivät sekä valkoiset että punaiset tahot selvittämään sisällissodan henkilötappioita ja asiasta julkaistiin myös useita lähinnä osallistuneiden ja tietokirjailijoiden teoksia. Varsin perusteellinen esitys oli asianajaja *H.J. Boströmin* vuonna 1927 julkaisema valkoisten kuolleiden matrikkeli ”Sankarien muisto”.⁸ Punaisella puolella vastaavat hankkeet jäivät vaillinaisiksi yrityksiksi: merkittävimmät tekeleet olivat vuonna 1924 julkaistu *Kuoleman kentiltä* -teos, *Kärsimysten teiltä* -teos vuonna 1928 sekä *Itä ja länsi* -aikakauslehti 1920-luvulla.⁹ Lisäksi ilmestyi kymmeniä muitakin sekä hajanaisia että tiedollisesti aukollisia henkilöluetteloita sisältäviä muistoalbumeja. Punaisten tahojen

---

⁸ Sankarien muisto 1927

⁹ *Kuoleman kentiltä* 1924, *Kärsimysten tie* 1928, *Itä- ja länsi*, vuosikerrat 1927-28

epäonnistumiset johtuivat sekä tietojen keräilyvaikeuksista että viranomaisten ja suojeluskuntien hankaloittamistoiminnasta.

Myös viranomaiset kiinnittivät satunnaisen huomion asiaan, ja silloinen Tilastollinen keskustoimisto julkaisi vuonna 1921 ensimmäisen ja varsin puutteellisen tilaston vuoden 1918 sodan kuolleista.¹⁰ Seuraava lähes 50 vuotta myöhemmin, vuonna 1970 julkaistu *Tor Hartmanin* laatima tilastoraportti oli myös edelleen hyvin puutteellinen, joskin aikaisempaa hieman rehellisempi.¹¹ Tutkijoiden 1960-luvulla esittämät uudet tulkinnat vuoden 1918 sodasta lienevät synnyttäneen viranomaisissakin tarpeen päivittää aikaisemmat sotasurmien laajuutta vähättelevät tilastoraportit. Hyvin merkittäviä tutkimuksellisia panoksia olivat näet *Jaakko Paavolaisen* tutkimukset punaisesta ja valkoisesta terrorista¹² sekä jossain määrin *Viljo Rasilan* tutkimus kansalaissodan sosiaalisesta taustasta 1960-luvun loppupuoliskolla.¹³ Sen sijaan opetusministeriön alainen Punaisen Suomen historia-komitea ei laajoissa julkaisuissaan 1980-luvulla selvittänyt ollenkaan punaisten henkilötappioita, vaikka sotatoimia sekä työläis- ja punakaarteja muuten huomioitiin laajasti.

Valtioneuvoston kanslian alainen Suomen sotasurmat 1914-22 -projekti. Tässä tietojen ja tutkimustilanteessa oltiin, kun *Suomen sotasurma-projekti 1914-22* perustettiin valtioneuvoston kanslian yhteyteen vuonna 1998. Tämä hanke kokosi laajan, sähköisen nimitiedoston ko. aikakauden sotasurmista: punaisista, valkoisista, puolueettomista, venäläisistä, saksalaisista ja Ruotsin vapaaehtoisista. Hanke ja sen yksittäiset tutkijat julkaisivat lisäksi 13 monografiaa ja artikkelikirjan.¹⁴

Hankkeen hyvin keskeinen tutkimuksen apuväline oli sen sotasurmatiedosto, johon kertyi noin 40 000 henkilökorttia. Ajatus yksilöllisten henkilökorttien laatimisesta ei sinänsä ollutkaan uusi, sillä Paavolainenkin oli 30 vuotta aikaisemmin laatinut

---

¹⁰ Suomen virallinen tilasto. Väestötilasto. 53. Väestönmuutokset vuosina 1917 ja 1918 (1921)

¹¹ Hartman 1970

¹² Paavolainen 1966, Paavolainen 1967, Paavolainen 1971, Paavolainen 1976

¹³ Rasila 1968

¹⁴ Sotaoloissa surmansa saaneet 1914-22. Tilastoraportti 2004

teloitettujen ja ammuttujen punaisten henkilökortiston, johon kuului noin 5 000 korttia.

Laajasta tallennustoiminnasta huolimatta sotasurmaprojektin nimitiedostoa ei hankkeen viisi ja puoli vuotta käsittävänä toiminta-aikana saatu täysin kattavaksi, sillä arvion mukaan siitä jäi puuttumaan noin 2 000 venäläistä ja muutamia satoja punaisia. Em. venäläisten henkilötietojen edes auttava tallentaminen osoittautui mahdottomaksi puuttuvien lähteiden johdosta. Puuttuvista punaisista löytyisi arkistotietoja, mutta hankkeen päättymisen vuoksi nämä tiedot jäivät tallentamatta. Lisäksi olisi ollut mahdollista täydentää kannassa jo olevia tietoja laajoilla muilla lisäaineistoilla.

Sotasurmaprojektin vaikutus oli merkittävä useassa suhteessa. Ensimmäkin saatiin kohtuullisen kattava selvitys ajanjakson sotatoimien henkilötappioista. Toiseksi vaikuttivat projekti ja sen arvovaltainen päämies, valtioneuvoston kanslia, myönteisellä tavalla tutkimustoiminnan ilmapiiriin. Ennen sotasurmaprojektia perehtymistä varsinkin vuoden 1918 sodan punaisten puolen ja venäläisten henkilötappioihin karsastettiin sekä ns. virallisissa piireissä että yliopistoissa, ja aiheesta kiinnostuneiden tutkijoiden liikkumatila oli tästä syystä rajallinen. Sotasurmaprojekti pystyi hyvin pelkän olemassaolonsa pohjalta korjaamaan tämän tilanteen. Nykyään on ennen niin arkaluonteinen aihe täysin hyväksytty ja tavanomainen eikä enää herätä kielteistä asennoitumista professorien ja muiden vaikuttajien keskuudessa. Seurauksena tästä ilmestyy nykyään vuosittain useitakin tutkimuksia ja tietokirjoja, jotka ovat hyödyntäneet sotasurmaprojektin nimitiedostoa.

Sotasurmaprojektin nimitiedosto julkaistiin vuonna 2002 ja kahdeksassa vuodessa sen kävijämäärä on ollut noin 720 000 eli keskimäärin noin 90 000 kävijää vuodessa.

Kansallisarkiston alainen Luovutetut -hanke vuosien 1939-55 tapahtumista. Toimittaja *Elina Sanan* Luovutetut -kirjan ilmestymisen jälkeen vuonna 2003 perustettiin vuonna 2004 valtioneuvoston kanslian toimeksiannosta Kansallisarkiston yhteyteen *Suomi, sotavangit ja ihmisluovutukset 1939-55 -tutkimushanke*. Tässä

hankkeessa tutkittiin sotavankien ja siviili-internoitujen kuolleisuutta sekä ihmisluovutuksia Saksaan ja sotavankien palautuksia Neuvostoliittoon. Tässäkin hankkeessa laadittiin sähköiset henkilökortit jokaiselle em. ryhmien edustajille. Tällä tavalla syntyi nimitiedosto, jossa on lähes 37 000 henkilöä. Nimitiedoston julkinen nettiversio käsittää kuitenkin ainoastaan vajaat 24 000 menehtynyttä, sillä Suomen tietosuojalainsäädäntö sallii ainoastaan kuolleiden henkilötietojen julkaisemisen.

Luovutetut -hanke tai sen tutkijat ovat tähän mennessä julkaisseet seitsemän monografiaa ja artikkeli- tai käsikirjaa ja näillä näkymin ilmestyy vielä kaksi monografiaa.¹⁵

Luovutetut -hankkeen sähköinen nimitiedosto julkaistiin vuonna 2007 ja tähän mennessä kävijöitä on noin 35 000 eli keskimäärin noin 14 000 vuodessa. Pääsyy siihen, että tämä nimitiedosto ei kovin laajasti kiinnosta suomalaisia on, että se käsittää pelkästään ulkomaalaisia eikä ollenkaan Suomen kansalaisia. Yleisöpalautteen perusteella suomalaisia kiinnostaisivat tiedot siitä, mitä maatiloille sijoitetuille neuvostosotavangeille tapahtui heidän palautuksensa jälkeen syksyllä 1944. Suomen maatiloilla oli kesäisin noin 15 000 neuvostosotavankia lähinnä rengin töissä ja he olivat läheisessä kosketuksessa isäntäväen kanssa. Nimitiedosto ei kuitenkaan sisällä tietoja näistä maataloustöihin sijoitetuista sotavangeista, sillä hankkeen tehtävänä ei ollut tutkia tätä asiaa.

Entisen Sota-arkiston nimitiedosto talvi-, jatko- ja Lapin sodan kaatuneista ja kadonneista suomalaisista sotilaista. Veteraanijärjestöjen piirissä syntyi 1980-luvun puolivälissä ajatus Suomen viime sodissa kaatuneiden keskitetyn hautausrekisterin laatimisesta. Kun yksityiset tahot jo olivat ryhtyneet tähän, hanketta päätettiin laajentaa kaatuneiden ja kadonneiden nimitiedoiksi. Useiden vuosien kuluttua sijoitettiin tallennushanke vuonna 1991 silloisen Sotakorkeakoulun Sotatieteen laitokseen.¹⁶ Samalla varsinaisen nimitiedoston sijoituspaikaksi tuli silloinen Sota-

---

¹⁵ Prisoners of War Deaths and People Handed Over to Germany and the Soviet Union in 1939-55 (2008)

¹⁶ Lentilä 1997, 87-96

arkisto ja nimitiedosto julkaistiin vuonna 2000 nimellä *Suomen sodissa 1939-1945 menehtyneiden tiedosto*. Nimitiedoston kehittäminen ja toteutus kesti täten 15 vuotta. Kun Sota-arkisto vuonna 2008 yhdistettiin Kansallisarkistoon, siirtyi myös nimitiedosto Kansallisarkistoon. Siirto oli kuitenkin luonteeltaan tekninen nimitiedoston pysyessä samanlaisena.

Nimitiedostossa on henkilötietoja noin 26 500 talvisodassa, 67 000 jatkosodassa ja noin 1 100 Lapin sodassa kaatuneesta ja kadonneesta. Yhteensä tiedosto kattaa lähes 95 000 henkilöä. Näistä runsaat 10 000 kuuluvat ns. S -luokkaan eli henkilöt, jotka kuolivat muista syistä kuin sotatoimista.

Tämä nimitiedosto ei ole lähtökohtaisesti laadittu tutkimustarpeita varten eikä sen perusteella ole toteutettu laajahkoja tutkimushankkeita. Tosin tilastoja on hyödynnetty ja äskettäin lienee *Heidi Mustajoki* ensimmäisenä tutkijana käyttänyt S -luokan tietoja tutkiessaan itsemurhan tehneitä sotilaita, joita on kannassa runsaat 800.

Kuten jo mainittiin Suomen sodissa 1939-1945 -nimitiedosto julkaistiin vuonna 2000 ja vajaassa kymmenessä vuodessa sen kävijämäärä on noin 730 000, mikä keskimäärin vastaa noin 75 000 kävijää vuodessa.

Neuvostoliitossa menehtyneiden suomalaisten sotavankien nimitiedosto. Ryhmä yksityishenkilöitä tallensi vuonna 2000 Neuvostoliitossa menehtyneiden suomalaisten sotavankien henkilötiedot. Nimitiedosto käsittää runsaat 1 300 henkilöä.¹⁷ Tämäkin sivusto on luonteeltaan dokumentti sekä muisto- ja kunnianosoitus. Se sisältää melko vähän tietoja ja sen käyttökelpoisuus tutkimustarpeita varten on rajallinen. Aluksi YLE ylläpiti nimitiedoston ja vuodesta 2005 ylläpitäjänä toimii Helsingin Suomalainen Klubi. Sen osoite on: [http://metropoli.fi/sotavangit\)perus2.php?id=73](http://metropoli.fi/sotavangit)perus2.php?id=73)

---

¹⁷ Rukiver! 2003

ULKOMAAT

Monet eri tahot ulkomailla harjoittavat sotauhritutkimusta. Nämä tahot ovat kuitenkin järjestöiltään niin moninaisia, tehtäviltään niin vaihtelevia tai kestoiltaan niin väliaikaisia, ettei niistä ole oikein mahdollista esittää ainakaan kattavaa yleiskuvaa. Tutkimusta, selvitystä, dokumentaatiota ja etsiskelyä harjoittavia laitoksia esiintyy kuitenkin lähinnä kolmea tyyppiä:

- valtion asettamat tilapäiset tutkimuselimet. Esim. Suomessa on ollut Sotasurmaprojekti ja Luovutetut -hanke ja Virossa kansainvälinen komissio ihmisoikeusloukkausten tutkimista varten. Varsinkin Afrikassa ja Etelä-Amerikassa ovat kahden viime vuosikymmenen aikana toimineet ns. totuus- ja sovintokomissiot. Tällaisia lienee vaihtelevin nimin toiminut noin 35 maassa. Tyypillisesti nämä totuus- ja sovintokomissiot ovat keskittyneet melko uusiin tapahtumiin ja osalla niistä on ollut rikosoikeudellinen tuomiovalta.¹⁸
- pysyväisluonteiset tutkimus-, dokumentaatio- ja muistamisinstituutit. Tällaisia ovat esim. Itävallan Grazissa toimiva Ludwig Boltzmann-Institut für Kriegsfolgen-Forschung, Norjan Falstadsenteret for menneskerettigheter Levangerissa ja Ruotsin Uppsalan Center for Holocaust & Genocide Studies. Netistä löytyy helposti tietoja ainakin noin 150 ihmisoikeus-, rauhan-, etnisten olojen tai kansainvälisten suhteiden tutkimusinstituutista. Holocaust -museoita ja muita vastaavia kansanmurhien dokumentaatioon ja muistamiseen keskittyviä laitoksia on maailmassa yli 50.
- yliopistojen tilapäiset sotasurmia koskevat tutkimushankkeet varsinkin historian, politiikan, kansainvälisten suhteiden, sosiologian sekä kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeuksien aloilla. Tällaisia sotauhritutkimusta harjoittavia projekteja on tähän mennessä ollut yhteensä luultavasti vähintään satoja.

---

¹⁸ Phelps 2004, Freeman 2006

Kuvaan jatkossa valikoiman sähköisiä sotasurmia ja -uhreja koskevia nimitiedostoja sekä niitä ylläpitäviä laitoksia.

Ranska

Ranskan puolustusministeriö julkaisi vuonna 2003 neljä sotauhrien nimitiedostoa sivustollaan ”Mémoire des hommes”. Nimitiedostot käsittävät 1,3 miljoonaa 1914-1918 kaatunutta, tuhatkunta vuosina 1940-1944 teloitettua, 37 000 Indokiinan sodassa 1945-1954 kaatunutta ja 25 000 Pohjois-Afrikan sodassa vuosina 1952-1962 kaatunutta. Tässä tapauksessa huomio kiinnittyy seikkaan, että Ranskan toisen maailmansodan henkilötappiot puuttuvat kokonaan lukuun ottamatta suhteellisen pientä määrää teloitettuja.. Täten syntyy vaikutelma, että tähänastista tallentamistoimintaa ovat ohjanneet jo laadittujen henkilökortistojen helppo saatavuus ja vaivaton käytettävyys eikä niinkään harkittu ja asianmukaisesti perusteltu tallennusohjelma. Nimitiedosto lienee pikemminkin tehty muistamis- ja kunnioittamistarkoituksessa kuin sota- ja sosiaalishistoriallisia tarpeita silmällä pitäen. Siitä löytyy ainoastaan jokseenkin suppeita ja vaatimattomia henkilötietoja. Sivuston kävijäluvusta ei ole tietoja. Sen osoite on: http://www.memoiredeshommes.sga.defense.gouv.fr/index_en.htm

Ensimmäisessä maailmansodassa Ranska kuoli sotilastappioiden lisäksi noin puoli miljoonaa siviilihenkilöä. Vuosina 1940-1945 kuoli noin 245 000 Ranskan sotilasta ja sisäisissä puhdistuksissa sodan loppuvaiheessa noin 20 000 siviilihenkilöä

Iso-Britannia

Iso-Britanniassa julkaistiin vuonna 1921 laaja 81 nidettä koskeva nimikirja Iso-Britannian joukkojen maailmansodassa kaatuneista ja kadonneista sotilaista. Nimikirja kattaa yhteensä 703 000 henkilöä, mutta henkilötiedot ovat suppeita ja vaatimattomia. Kaupallinen kustannusyhtiö julkaisi vuonna 1998 sähköisen version nimikirjasta CD:llä, jonka hinta on 285 puntaa. Ks. <http://www.great-war-casualties.com/foreword.html>

Nimitiedostoon ei sisälly noin 0,3 miljoonaa ensimmäisissä maailmansodassa menehtynyttä siviilibrittiä. Vastaavaa sähköistä luetteloa Iso-Britannian II maailmansodan henkilötappioista ei ole. Kaatuneita ja kadonneita sotilaita oli noin 403 000. Saksalaisten suorittamissa ilmapommituksissa kuoli lisäksi noin 60 000 siviilihenkilöä.

Yhdysvallat

Yhdysvaltain Kansallisarkisto julkaisi vuodesta 1997 lähtien nimitiedostot Korean sodan USA:n henkilötappioista vuosina 1950-1957 ja Vietnamin sodasta vuosina 1957-1995. Edellisiä lienee noin 58 000 sotilasta ja viimeiseksi mainittuja noin 38 000. Sen sijaan USA:n liittolaisten varsin laajat surmatapaukset puuttuvat kokonaan em. nimitiedoista. Korean sodassa näitä oli 673 000 eteläkorealaista ja Vietnamin sodassa noin 250 000 etelävietnamilaista. Ks: <http://www.archives.gov/research/korean-war/casualty-lists/xx-alpha.html> ja <http://www.archives.gov/research/vietnam-war/casualty-lists/as-alpha.html> Nimitiedostojen kävijämääristä ei ole tietoja.

Yhdysvaltalaisista nimitiedostoa maailmansodissa kaatuneista ja kadonneista ei ole. Ensimmäisessä maailmansodassa lienee kuollut noin 120 000 ja toisessa maailmansodassa yhteensä 407 000 sotilasta.

Saksa

Saksassa on useita huomionarvoisia sähköisiä nimitiedostoja. Vuonna 1919 perustettu kansalaisjärjestö *Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge* julkaisi vuonna 1999 sähköisen nimitiedoston Saksan sotilaiden henkilötappioista sekä ensimmäisessä että toisessa maailmansodassa. Kannassa on noin 4,4 miljoonaa henkilöä, joista noin kymmenesosa liittyy ensimmäiseen maailmansotaan ja kahdeskymmenesosa on siviilihenkilöitä. Joskin tiedosto on laaja ja jokseenkin kattava, on sen käyttökelpoisuus tutkimukselle hyvin rajoittunut, sillä henkilöistä löytyy ainoastaan hyvin suppeita ja vaatimattomia tietoja. Sivuston osoite on:

<http://www.volksbund.de> Tiedoston kävijämäärä lienee runsaassa kymmenessä vuodessa ylittänyt neljä miljoonaa.

Vuodesta 2003 Saksassa toimi Stiftung Sächsischer Gedänkstätten zur Erinnerung an die Opfer politischer Gewaltherrschaft. Saksan, Venäjän, Valkovenäjän ja Ukrainan välisen sopimuksen perusteella säätiö on tallentanut henkilötietoja Saksan valtakunnan alueella toisessa maailmansodassa menehtyneistä neuvostosotavangeista. Tallennushanke perustuu laajalti Venäjän 1990-luvulla vapautuneisiin asiakirjakokoelmiin, ja säätiön sähköinen nimitiedosto julkaistiin vuonna 2009. Sen sisältämät tiedot ovat kuitenkin suppeita ja nimitiedoston käyttökelpoisuus rajoitettu. Sivuston osoite on: <http://www.dokst.de/main/content/auskuenfte/sowjetische-buerger/krigesgefangen/kri> Säätiö harjoittaa myös tutkimustyötä ja sen asema on keskeinen Saksan neuvostosotavankeja koskevassa tutkimuksessa.

Useilla Saksan entisillä sotavankileirien sijoituspaikkakunnilla toimii ns. Gedänkstätten, paikallisia muistamisen ja dokumentaation pienehköjä keskuksia. Näissä on tyypillisesti perusnäyttely, pieni kirjasto ja sähköistä dokumentaatiotoimintaa, jotka kaikki keskittyvät juuri sen leirin vaiheisiin. Koska nämä keskuksat toimivat yhteistyössä, on verkoston merkitys kokonaisuutena merkittävä.

Saksassa on vielä kolme maininnan arvoista laitosta. Ensinnäkin on Deutsches Rotes Kreuzin etsintäpalvelu (<http://www.drk-suchdienst.enu/content/category-show.php?CatID=5>), toiseksi Kirchlicher Suchdienst (<http://www.kirchlicher-suchdienst.de/en>) ja kolmanneksi Deutsche dienststelle für Benachrichtigung der nächsten Angehörigen von Gefallenen der ehemaligen deutschen Wehrmacht (<http://dd-wast.javabase.de/index.htm>)

Saksan Punainen Risti selvitti vuoteen 1995 1,2 miljoonan kadonneen olinpaikan eli lähes puolet yhteensä 2,5 miljoonasta kadonneesta. Em. laitokset eivät ole laittaneet sähköisiä nimitiedostojaan nettiin, mutta ne palvelevat yleisöä tiedoillaan.

Ensimmäisessä maailman sodassa Saksa menetti 2,1 miljoonaa sotilasta kaatuneena ja muuten kuolleena sekä 0,7 miljoonaa siviilihenkilöä. Saksan toisen

maailmansodan henkilötappiot olivat noin 3,2 miljoona sotilasta ja 2,5 miljoonaa siviilihenkilöä.

Venäjä

Venäjällä toimi alueellisia laitoksia, jotka ovat koonneet tietoja kaatuneista ja kadonneista sekä julkaisseet ns. Knigi pamjati eli muistomatrikkeleja ns. *Sota-Memorialin* puitteissa. Vastaavasi lienee noin satakunta alueellista sivustoa, joissa tiedot ovat sähköisessä muodossa. Yhteensä netissä on tietoja noin 3,6 miljoonasta Suuressa isänmaallisessa sodassa kaatuneesta ja kadonneesta neuvostosotilaasta. Tallennustyö jatkuu, sillä sodassa kaatui tai katosi yli 11 miljoonaa neuvostosotilasta tai muuta taistelijaa. Lisäksi lienee siviiliuhreja ollut vähintään 15 miljoonaa. Eräs sivustoista on Arkangelissa toimiva Soldat.ru

Venäjällä perustettiin vuonna 1987 kansalaisjärjestö Memorial, joka kokoaa tietoja Neuvostoliiton poliittisista vainouhreista. Vuonna 2004 järjestö julkaisi CD:n muodossa em. uhrien nimitiedoston. Sen kolmas vuonna 2007 valmistunut versio käsittää 2,7 miljoonaa henkilöä. Toinen 1,3 miljoonaa henkilöä kattava versio pantiin nettiin vuonna 2006. Ks. www.memo.ru ja <http://lists.memo.ru>

Lisäksi on noin 50 000 henkilöä kattava nimitiedosto valtionjohtaja Josif Stalinin tai politbyroon päätöksellä teloitetuista henkilöistä. Sen osoite on: <http://stalin.memo.ru/names/indlet.htm>

Venäjällä tehdään monella taholla sotauhritutkimusta, usein arvattavasti ilman keskinäistä yhteistoimintaa.

Venäjällä kaatui ensimmäisessä maailmansodassa noin 2,2 miljoonaa sotilasta ja 1,5 miljoonaa siviilihenkilöä. Venäjän sisällissodassa vuosina 1918-22 on hankalaa erottaa sotilas- ja siviilitappiot toisistaan, mutta yhteensä lienee ainakin seitsemän miljoonaa kuollut taistelutoimiin, tauteihin ja nälänhätään. Toisessa maailmansodassa lienee neuvostoarmeijan henkilötappioita lisäksi menehtynyt noin 16 miljoonaa siviilihenkilöä.

Holocaust -tietokannat

Israelin Jerusalemissa toimii Yad Vashemin dokumentaatio-, muistamis- ja tutkimuslaitos. Se julkaisi vuonna 2005 nimitiedoston The Central Database of Shoah Victim's Names. Tällä hetkellä nimitiedostossa on noin kolme miljoonaa henkilöä. Siinä on sekä kuolleita ja sotavuosina henkiin jääneitä että myös jonkin verran ei-juutalaisia. Nimitiedoston aineisto on osittain täydellinen, joskin epäyhtenäinen. Sen osoite on:

http://www4.yadvashem.org/lwp/workplace/!ut/p.cdm/cs/ce/7_0_A/s/7_0_2BO/s.7

... Sivuston kävijämäärä on yli seitsemän miljoonaa, joskin ainoastaan osa näistä on kohdistettu nimitiedostoon.

Myös United States Holocaust Memorial Museum Washingtonissa ylläpitää samaa, identtistä nimitiedostoa: <http://resources.ushmm.org/Holocaust-Names/List-Catalog/search>

Lisäksi on vielä *Jewis Gen's Holocaust Database* Legue Cityssä. Se käsittää 1,8 miljoonaa henkilöä.

International Tracing Agency

Länsiliittoutuneet perustivat vuonna 1948 Kansainvälisen Punaisen Ristin alaisen etsiskelypalvelun, International Tracing Agencyn, Saksan Bad Arolseniin. Sen kokoelmassa on 17,5 miljoonaa henkilökorttia etupäässä Saksan keskitysleiriläisistä. ITC:lla on nykyään myös sähköinen nimitiedosto, jota ei kuitenkaan ole julkaistu netissä. Tätä nimitiedostoa on kuitenkin mahdollista käyttää paikan päällä Bad Arolsenissa, Yad Vashemissa tai Yhdysvaltain Holocaust-museossa Washingtonissa.

ITC:n nettiosoite on: <http://www.its-arolsen.org/english/haupt.html>

Irakia koskeva Body Count

Vietnamin sodan aikana 1960-luvulla Yhdysvaltain armeija kehitti ns. Body count-menetelmän arvioidakseen ilmapommitusten aiheuttamia alueellisia henkilötappioita. Tämä käsite, ruumiidenlaskenta, jäi jälkimaailmaan ja kun Yhdysvallat hyökkäsi

Irakiin vuonna 2003 perustettiin virallinen nimitiedosto *Iraq Coalition Casualty Count* Washingtoniin ja yksityinen nimitiedosto *The Iraq Body Count Project* Lontooseen. Kun edellinen dokumentoi USA:n ja sen liittolaisten henkilötappioita, on jälkimmäinen pyrkinyt dokumentoimaan siviili-irakilaisten henkilötappiot. Virallisessa tiedostossa on noin 5000 henkilöä ja yksityisessä noin 100 000. Näiden nimitiedostojen avulla on ensimmäistä kertaa mahdollista seurata ajankohtaisten sotatoimien aiheuttamia henkilötappioita lähes reaaliajassa. Virallinen nimitiedosto on jo useiden vuosien aikana huomionnut myös Afganistanissa syntyneitä henkilötappioita.

Nimitiedostojen nettiosoitteet ovat: <http://icasualties.org/oif/SearchByName.aspx> ja <http://iraqbody-count.org/database/individuals>

Sotasurmia koskevien sähköisten nimitiedostojen laatiminen

Päätän sotasurmatiedostojen maakohtaisen katsauksen tähän, vaikka muitakin vastaavia kansallisia tiedostoja on olemassa. Sen sijaan esitän muutamia näkökohtia sähköisten nimitiedostojen laatimisesta. Menestyksellinen historiallisten henkilötiedostojen rakentaminen edellyttää sekä historiatieteellistä että tietoteknillistä osaamista, mutta myös suunnitelmallista toimintaa, määrätietoisuutta ja asianmukaisia rahallisia voimavaroja. Useat esimerkit osoittavat, että on helpompi perustaa suhteessa tai toisessa hataria tallentamishankkeita kuin toteuttaa ne laadullisesti hyväksyttävällä tavalla.

Yksittäiset tutkijat ja sotasurmien tai -uhrien harrastajat voivat alkuinnolla ja uutteralla työllä saada hyvin aikaan pieniä tietokantoja, joissa on muutamia tuhansia henkilöitä. Ilmeistä on kuitenkin, että historiallisten nimitiedostojen tallennus ja ylläpito pitkällä tähtäimellä vaatii aina merkittävää julkista tai yksityistä rahoitusta. Tästä syystä pystyvät pidemmän päälle ainoastaan vakiintuneet instituutiot – eli toisin sanoen laitokset, jotka pystyvät toimimaan henkilökunnan vaihtumisesta huolimatta -ylläpitämään ja päivittämään ne sisällöllisessä ja tietoteknisessä merkityksessä. Sotasurmaprojektin nimitiedoston rakentamiseen meni noin 20 henkilötyövuotta ja

Luovutetut -hankkeen vähemmän vaativa tallennus kulutti 10 henkilötyövuotta. Yhdysvalloissa rakennetaan parhaillaan tiedostoa American Civil War Research Database, joka valmiina kattaa 4,2 miljoonaa henkilöä. Tallennus- ja järjestelytyöhön on panostettu jo yli 60 henkilötyövuotta. Sähköisten nimitiedostojen ylläpitäjät ilmoittavat harvoin käytettyä työmäärää, mutta varmaa on, että luvut ovat joko suuret tai erittäin suuret. Koska työvoima maksaa, mitään oikoteitä tai halpoja ratkaisuja ei ole, vaan edes kohtuullisesta toimivuudesta ja hyväksyttävästä laadusta on aina maksettava.

Tulevaisuuden näkymät

Yhteenvedona voidaan todeta sotasurmatutkimuksen nykytilanteen olevan hankalasti hahmotettavissa kokonaisuutena ja maailmanlaajuisesti, sillä toimijoita on monta ja niistä ainoastaan suhteellisen harvat sovittavat pyrkimyksensä yhteen. Tästä syystä yleistilanne on sekava eikä selkeitä kehityslinjoja ole helposti havaittavissa. Joitakin suuri linjoja voidaan kuitenkin piirtää.

Välittömästi toisen maailmansodan jälkeen sen aiheuttamat suunnattomat joukkotuhot ja henkilötappiot saivat tietokirjallisuudessa ja tutkimuksessakin asianmukaisen huomion. Laaditut tutkimukset ja muistelmateokset keskitys- ja tuhoamisleireistä julkaistiin nopeasti. Myös Nürnbergin sotavastuu- ja syyllisoikeudenkäynnit ja monet vastaavat oikeusselvitykset useissa maissa kiinnittivät huomion sodankäynnin ja sotilashallintojen aiheuttamiin joukkokuolemiin. Jo vuosina 1946-1947 lisääntyvä jännitys lännen ja idän valtaryhmien välillä siirsi kuitenkin maailmansotaa muistellessa aika lailla julkista mielenkiintoa pois uhreista. Jyrkkenevän kansainvälisen vastakkainasettelun suojassa tarttuivat sodanaikaiset sotilas- ja reservitoimijat laajalti tilaisuuteen ja suorastaan valtasivat julkisuuden valtavalla kirjallisuudellaan sotatoimista ja -tapahtumista, sotilasyksiköistä, partioista, seikkailuista, aseveljeydestä jne. Joskin toisen maailmansodan loppuvuosista lähtien on jatkuvasti ilmestynyt sotauhrejakin kuvaavia teoksia, on kirjallisuuden valtavirran kuitenkin hyvin selvästi muodostanut ns. action

-kirjallisuus, jossa sodan uhrin esiintyvät korkeintaan sivuilmiönä, jos niitä ollenkaan huomioidaan.

Kahden viime vuosikymmenen aikana on kuitenkin tapahtunut yleisön mielenkiinnon tietty rakenteellinen siirtymä tavallisten ihmisten oloihin, kansanomaisiin sotauhuriin ja ns. marginaaliryhmiin. Eräs myötävaikuttava tekijä tähän siirtymään on seikka, että monien kansallisten vähemmistöjen asema eri maissa on sodanjälkeisenä kautena vähitellen vahvistunut ja nämä kielelliset ja etniset ryhmät ovat pyrkineet dokumentoimaan myös omat historialliset vaiheensa mukaan lukien sotavuodet. Tällä tavalla on uhrin näkökulma saanut isomman liikkumatilan ja yleistynyt entistä enemmän. Lisäksi, kun sotatapahtumat on jo laajalti käyty läpi, tietokirjailijoiden ja tutkijoiden huomio on yhä enemmän kohdistunut muihinkin ja ”uusiin” ilmiöihin samalla, kun sotaan osallistuneet sukupolvet ovat jo suurelta osin siirtyneet ikuisuuteen. Kenttä on näin ollen nykytilanteessa entistä vapautuneempi samalla, kun tietopohja sodanjälkeisenä kautena on hyvin merkittäväällä tavalla sekä laajentunut että syventynyt. Jää nähtäväksi mitä tulevina aikoina tapahtuu, mutta nähdäkseni sodankäyntiä koskeva kirjallisuus on vihdoinkin alkanut kulkea entistä asianmukaisempaan ja todellisuuspohjaisempaan suuntaan, vaikka sotaseikkailuista hehkuvia teoksia tuotetaan virtanaan ja ne edelleen löytävät helposti markkinansa.

Olkoon sota- ja sotauhrikirjallisuuden kysynnän suunta jatkossa mikä tahansa, niin tulevina vuosikymmeninä tapahtuu todennäköisesti hyvin vahva sähköisten historiallisten nimitiedostojen kehitys. Voidaan arvioida nimitiedostojen lukumäärän kasvavan ja niiden monipuolistuvan samalla, kun sekä niiden sisällöllinen laatu että hakutekniikka paranee. Ilmeisistä syistä ovat tähän mennessä varsinkin kummankin maailmansodan monet miljoonat sotauhrit olleet nimitiedostojen rakentamisen keskipisteessä, mutta pidemmän päälle voidaan rakentamistoiminta ulottaa yhä kauemmaksi, myös 1800-luvun ja sitä vanhempiin sotatapahtumiin. Kun lisäksi jatkuvasti puhkeaa uusia ja tuoreita sotia, ovat eri toimijat perustaneet sotasurmatiedostoja seuraamaan sodankäynnin henkilötappioita reaaliajassa.

Arkistojen ja tutkimuslaitosten tulee myötäillä ja edistää tätä toimintaa laajalla alatuntemuksellaan sekä toimia uusien dokumentaatiohankkeiden aloitteentekijöinä ja kannattajina. Lisäksi näiden laitosten tulee myös vaalia aikaansaatuja nimitiedostojen luotettavuutta ja puolueettomuutta sekä korostaa niiden tieteellistä käyttöarvoa ja yleistä saatavuutta.

Lähteet:

A Comparative Study of World War Casualties from gas and other weapons. Prepared by Col. H.L. Gilchrist. Washington D.C. 1928

Ahlström, Christer – Nordquist, Kjell-Åke: Selkkausten uhrit. Laadittu maailmanlaajuista sodan uhrien suojelukampanjaa varten. Helsinki 1991. Alkuperäinen teos: Casualties of Conflict Report for the World Campaign for the Protection of Victims of War. Uppsala 1991

Army Battle Casualties and Nonbattle Deaths in World War II. Final report. 7. Washington D.C. 1946

Beer, Francis A.: How Much War in History. Definitions, Estimates, Extrapolations, and Trends. Beverly Hills, California 1974

Clodfelter, Micheal: Warfare and Armed Conflicts. A Statistical Reference to Casualty and Other Figures, 1500-2000. Jefferson, North Carolina 2002

Denton Frank H. – Phillips, Warren: Some Patterns in the History of Violence. Journal of Conflict Resolution # 12.1968 s. 182-195

Dervey, Edvard: Cyklerna – kretsloppen som utlöser händelserna. Lund 1985

Dumas, Samuel – Vedel-Petersen, K.O.: Losses of Life Caused by War. Oxford 1923

Dunnigan, James F. – Nofi, Albert A.: Dirty Little Secrets of World War II. Military Information No One Told You About the Greatest Most Terrible War in History. New York 1994

Dupuy, Trevor: Attrition: Personnel casualties. Sisältyy teokseen: International military and defence encyclopedia. Vol. 1. Washington D.C. 1993 s. 318-328

Dupuy, R. Ernest – Dupuy, Trevor N.: The Encyclopedia of Military History, from 3500 B.C. to the Present. New York 1986

Eckhardt, William: Civilian Deaths in Wartime. Bulletin of Peace Proposals. Vol. 20 1989 s. 89-98

Ellis, John: The World War II Databook. The Essential Facts and Figures for All the Combattants. London 1993

Elliott, Gil: Twentieth Century book of the Dead. New York 1972

Esposito, Vincent J.: A concise History of World War I. New York 1964

Freeman, Mark: Truth commissions and procedural fairness. Cambridge 2006

Gabriel, Richard A.: The Culture of War. Origins and Development. New York 1990

Gabriel, Richard A. – Metz, Karen S.: War. Sisältyy teokseen: Encyclopedia of Human Behavior. Vol. 4. San Diego, California 1994 s. 527-536

Hartman, Tor: Vuonna 1918 sisällissodassa kuolleet ja kadonneet – I inbördeskriget år 1918 döda och försvunna – Dead and disappeared persons in the Civil War in 1918. Tilastollisia tiedonantoja 46. Helsinki 1970

Itä ja länsi. Työväen kuvalehti, vuosikerrat 1924-30

Klingberg, Frank L.: Historical Study of War Casualties. New York 1945

Kuoleman kentiltä. Muistojulkaisu vuoden 1918 ajoilta. Hämeenlinna 1924

Kärsimysten teiltä. Kymmenvuotismuistoja. Hämeenlinna 1928

Levy, Jack S.: War in the Modern Great Power System, 1495-1975. Lexington, Ky 1983

Lentilä, Riitta: Sodissa menehtyneiden tiedosto. Sisältyy teokseen: Yhdessä kestimme. Suomen sotaveteraaniliitto 40 vuotta. Jyväskylä 1997 s. 87-96

Nash, Jay Robert: Darkest Hours. A Narrative Encyclopedia of Worldwide Disasters from Ancient to the Present. Chicago, Ill. 1976

Paananen, Eloise H. – Anderson, Dwayne: History, military: Sisältyy teokseen: International military and defence encyclopedia. Vol. 3. Washington D.c. 1993 s. 1205-1225

Paavolainen, Jaakko: Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 I. Helsinki 1966

Paavolainen, Jaakko: Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 II. Valkoinen terrori. Helsinki 1967

Paavolainen, Jaakko: Vankileirit Suomessa 1918. Helsinki 1971

Paavolainen, Jaakko: Röd och vit terror. Finlands nationella tragedi och fångläger 1918. Stockholm 1986

Phelps, Teresa Godwin: Shattered voices. Language, violence, and the work of truth commissions. Philadelphia, Pennsylvania 2004

Prisoners of War Deaths and People Handed Over to Germany and the Soviet Union in 1939-55. A Research Report by the Finnish National Archives. Ed. by Lars Westerlund. Helsinki 2008

Rasila, Viljo: Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Helsinki 1968

Richardson, Lewis F: Statistics of Deadly Quarrels. Pittsburgh 1960

Rukiver!. Suomalaiset sotavangit Neuvostoliitossa. Alava, Teuvo – Frolov, dmitri – Nikkilä, Reijo. Helsinki 2003

Rummel, R. J.: Statistics of Democide. Genocide and Mass Murder since 1900. Münster 1998

Sankarien muisto. Suomen itsenäisyyden ja vapauden puolesta henkensä antaneiden kansalaisten elämäkertoja. Laatinut H.J. Bostrom. Helsinki 1927

Small, Melvin – Singer, J. David: Wages of War. A Statistical Handbook. New York 1972

Small, Melvin – Singer, J. David: Resort to Arms, 1816-1980. Beverly Hills, California 1982

Sorokin, Piritim: Social and Cultural Dynamics. Flucutation of Social Relationship, War, and Revolution 1-4. New York 1941

Sotaoloissa vuosina 1914-22 surmansa saaneet. Tilastoraportti. Lars Westerlund (toim.). Helsinki 2004

Suomen virallinen tilasto. VI. Väestötilastoa. 53. Väestömuutokset vuosina 1917 ja 1918. Helsinki 1921

Thompson, William R.: On Global War. Historical-Structural Approaches to World Politics. Columbia, South Carolina 1988

Turpeinen, Oiva: Sotakuolleisuus Suomessa. Genos 2.1999 s. 71-77

Was Wir von Weltkrieg nicht wissen. Leipzig 1938

Wells, Donald A.: A Encyclopedia of War and Ethics. Westport, Connecticut 1996

Westerlund, Lars: Persondatabaser om krigs- och repressionsoffer. Arkiv, samhälle och forskning 1.2008 s. 59-69

Wright, Quincy: A Study of War. Chicago 1944, 1983

Vuorenmaa, Anssi: Sotien hinta sotilaina. Sotilasaikakauslehti 1.1984 s. 14-17

Uhle-Wettler, Franz: War. Sisältyy teokseen: International military and defence encyclopedia. Vol. 6. Wahsington, D.C. 1993 s. 2885-2895

Ulanis, Boris: Wars and Population. Moscow 1971